

ERVARINGSDESKUNDIGHEID OP WEG NAAR EEN EFFECTIEVE INZET

Maurits Boote

COLOFON

Auteur: Maurits Boote

Trainer 'Werken met je eigen ervaring' en ervaringsdeskundig hulpverlener in gezinsFACT Intermetzo Voorheen onderzoeker en interventie-ontwikkelaar op het thema jeugd bij Kennisinstituut Movisie

Met advies van

José Husen - expert Jong Ouderschap bij JSO

Fietje Schelling - adviseur voor innovatie en participatie

Met dank aan experts die hun kennis hebben gedeeld:

Simona Karbouniaris - Lectoraat Participatie Zorg en Ondersteuning, Hogeschool Utrecht

Sonja van Rooijen - Senior wetenschappelijk medewerker, Trimbos Instituut

Elisa Passavanti - Docent Herstelgericht Outreachend Werken, Hogeschool van Amsterdam

Tine van Regenmortel- Master Sociaal Werk KU Leuven & Academische Werkplaats Tilburg University

Saskia van Dorp - IGPB Training en Coaching

Jozef Terhaag - Team GGZ, Sociale Studies Fontys Hogeschool

In het kader van het landelijke programma Jong Ouderschap en Onbedoeld Zwanger (JOOZ), geïnitieerd door JSO en Siriz, ondersteund door het ministerie van VWS en de Provincie Zuid-Holland.

INLEIDING

Uit eerder onderzoek van JSO naar de stand van zaken met betrekking tot jong ouderschap in Nederland (Groot et al., 2015), is gebleken dat het belangrijk is om ervaringsdeskundigen te betrekken bij het verbeteren van de preventie, hulp en opvang. Tiernermoeders geven aan dat zij behoefte hadden aan ervaringsdeskundigheid tijdens het besluitvormingsproces en enkele jonge moeders geven zelf ook aan graag hun eigen ervaringen in te willen zetten voor andere jonge moeders.

Siriz en JSO willen daarom graag ervaringsdeskundigheid inzetten voor de preventie van onbedoelde zwangerschap en begeleiding bij jong ouderschap. Hiervoor hebben zij het programma Jong Ouderschap en Onbedoeld Zwanger (JOOZ) geïnitieerd. Deze verkennende inventarisatie naar de effectiviteit van het inzetten van ervaringsdeskundigheid is daar onderdeel van en kan een bijdrage leveren aan het ontwikkelen van effectieve methodes om ervaringsdeskundigheid in te zetten in de aanpak.

LEESWIJZER

Voor u ligt een verkennende inventarisatie naar de effectiviteit van het inzetten van ervaringsdeskundigen. In dit verslag vindt u de belangrijkste conclusies uit recent en voornamelijk Nederlands onderzoek hiernaar. Om antwoord te geven op de vraag: wat weten we over effectiviteit bij de inzet van ervaringsdeskundigheid?

Het document start hieronder met een omschrijving van veelgebruikte begrippen als ervaring, ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid. Op de volgende pagina wordt terug gekeken in de tijd, hoe ervaringsdeskundigheid zich in verschillende sectoren heeft ontwikkeld en welke rol effectiviteit hierin gespeeld heeft. Hierna wordt gefocust op onderzoek naar het effect van ervaringsdeskundigheid in voorlichting, maatjescontact en hulpverlening. En op basis hiervan worden aanbevelingen gedaan voor organisaties die projecten willen opzetten en onderbouwen voor en met ervaringsdeskundigen.

VAN ERVARING NAAR DESKUNDIGHEID

Ervaringsdeskundigheid is een veelgehoorde term. Wanneer je een ervaring hebt door iets mee te maken, wordt al snel gezegd dat je ervaringsdeskundig bent. Maar er is meer voor nodig om je ervaringsdeskundige te noemen, het vereist expertise. Om verwarring te voorkomen, start dit document dan ook met een korte begripsomschrijving. (Bergen et al., 2015 & L. van Lier, 2014)

Ervaring

Persoonlijke ervaring is kennis verkregen door iets zelf mee te maken, leren door ondervinding. Je weet wat het betekent om problemen te hebben en welke strategieën dan wel en niet werken. Bovendien weet je welke steun belangrijk is en welke begeleiding mogelijk aansluit.

Ervaringskennis

Deze persoonlijke ervaringen kunnen tot kennis gemaakt worden door er op te reflecteren, ze met anderen te bespreken en elkaars ervaringen te delen. Je weet dan hoe anderen met dezelfde ervaring dit beleefd hebben. Wanneer je kijkt naar overeenkomsten in deze ervaringen ontwikkel je collectieve ervaringskennis.

Ervaringsdeskundigheid

Een ervaringsdeskundige heeft in een cursus of opleiding vaardigheden geleerd om kennis van persoonlijke en collectieve ervaringen deskundig en functioneel in te zetten. Hij is de eigen ervaringen overstegen en heeft leermomenten benut om anderen mee te ondersteunen in herstel en empowerment.

Een ervaringsdeskundige heeft ervaring én expertise om anderen te ondersteunen in herstel en empowerment.

EEN BLIK TERUG IN DE TIJD

Al jaren wordt er hard gewerkt voor de inzet van ervaringsdeskundigheid en de erkenning hiervan. Het gaat voor dit document te ver om alles en iedereen eer aan te doen, maar in relatie tot effectiviteit zijn de belangrijkste ontwikkelingen in Nederland hieronder samengevat.

Mens versus methode in de verslavingszorg

In de verslavingszorg werd ervaringsdeskundigheid voor het eerst ingezet. Maar de ervaringsdeskundigen werden minder zichtbaar toen werkwijzen onderbouwd moesten gaan worden. Bij onderzoek naar de effectiviteit van methodieken werd de persoon die deze methodiek uitvoert ondergeschikt gemaakt. Eigen ervaringen als bron van kennis werd minder interessant gevonden en verdween uit beeld. (Weerman, A. 2016)

Herstel in de GGZ

Ervaringsdeskundigheid kreeg de kans om in de GGZ ingezet te worden, nadat de cliëntbeweging herstelondersteunende zorg introduceerde als richtinggevend concept. (Weerman, A. 2016). GGZ Nederland (2010) stelt in haar visiedocument dat ervaringsdeskundigen bij kunnen dragen aan het herstelproces van cliënten, mede doordat zij zelf een herstelproces hebben doorgemaakt. De volwassen GGZ en Maatschappelijke Opvang lopen met ervaringsdeskundigheid voor op andere sectoren in het sociale domein. (Karbouniaris & Brettschneider, 2008; Van Haaster e.a., 2013).

Het begin in de jeugdhulp

Binnen de jeugdhulp zijn de laatste jaren verschillende initiatieven gestart waarbij ervaringskennis wordt ingezet en ervaringsdeskundigen worden opgeleid. Zoals in de GGZ verschillende rollen en functies zijn uitgewerkt en beleid voor duurzame implementatie is ontwikkeld, moet deze beweging binnen de jeugdhulp nog verder vorm krijgen. Ook wordt nog gezocht naar de plaats van ervaringsdeskundigheid in de bestaande hulpverlening. Onderzoek naar een goede inzet die kwaliteit garandeert zou hier aan bij kunnen dragen. (Weerman, A. 2016)

In de jeugdhulp heeft de beweging van ervaringsdeskundigheid pas sinds een paar jaar vorm gekregen. En de inzet van ervaringsdeskundigheid specifiek voor jonge ouders staat in de kinderschoenen. Vandaar dat de kennis en ervaring die in het verleden opgedaan is in andere sectoren van belang is om van te leren.

Ervaringsdeskundigheid in de jeugdhulp moet nog vorm krijgen.
Hiervoor kan geleerd worden van de effectieve inzet in andere sectoren.

HET EFFECT VAN ERVARINGSDESKUNDIGHEID

Voorafgaand aan deze inventarisatie zijn verschillende experts geraadpleegd (zie het colofon). Hoe weinig er nog bekend is over het effect van de inzet van ervaringsdeskundigen blijkt uit hun reacties: 'Onderzoek naar effecten is er helaas beperkt in Nederland' en 'voor zover ik weet is hiernaar nog geen echt wetenschappelijk onderzoek gedaan, maar hopelijk staat dat er wel aan te komen!'.

Tot nu toe zijn er in Nederland vooral inventariserende en beschrijvende onderzoeken uitgevoerd, waaronder meta-analyses van de literatuur of evaluatieonderzoek. De belangrijkste conclusies uit deze onderzoeken staan hieronder samengevat, verdeeld in primaire preventie door middel van voorlichting, secundaire preventie via maatjescontact en tertiaire preventie door een ervaringsdeskundig begeleider.

Primaire preventie: voorlichtingslessen

Ervaringsdeskundigen die betrokken zijn bij het programma JOOZ (zie inleiding) geven aan voorlichting te willen geven over onder anderen veilig vrijen en tienermoederschap. Op scholen, in de jeugdhulp, bij het jongerenwerk en ketenpartners in de gemeente. Wat is er bekend over het effect van voorlichting door ervaringsdeskundigen op de preventie van risicogedrag?

Wat is bekend over het effect bij drugsgebruik?

Recent onderzoek naar de korte termijn effecten van lessen om leerlingen in Nederland weerbaar te maken tegen cannabis en harddrugs, laat zien dat de inzet van ervaringsdeskundigen bij voorlichting van belang is. (Rutten, van den Putte et al., 2016).

De inzet van een informatieve les zonder een ervaringsdeskundige blijkt vaak niet effectief en in sommige gevallen leidt het zelfs tot ongewenste effecten. Terwijl een lesvariant waarin een informatieve les gecombineerd wordt met het verhaal van een ervaringsdeskundige het meest effectief blijkt te zijn. Ook een lesvariant met alleen een ervaringsdeskundige heeft gunstige effecten. In beide gevallen zien leerlingen minder positieve en meer negatieve consequenties van drugsgebruik, wordt de intentie om drugs te gebruiken in sociale situaties verminderd en het bewustzijn is gestegen dat drugsgebruik verslavend is. Daadwerkelijk een negatieve attitude krijgen werkt echter alleen wanneer het verhaal van een ervaringsdeskundige gecombineerd wordt met een informatieve les.

De onderzoekers (Rutten, van den Putte et al., 2016) stellen dat een ervaringsdeskundige laat zien wat drugs met iemands leven kan doen. Leerlingen kunnen zich inleven in de ervaringsdeskundige en het hierdoor beter koppelen aan hun eigen leven. Door de gedeelde ervaringen zullen leerlingen zich meer aangesproken voelen door de les. Ze worden zich bewuster over de gevaren die het met zich meebrengt. Het onderzoek laat geen aanwijzingen zien dat een ervaringsdeskundige drugsgebruik kan romantiseren. De leerlingen zijn gemiddeld niet nieuwsgieriger geworden naar het gebruik van cannabis of harddrugs.

Er kan niet meteen worden aangenomen dat de resultaten van voorlichting ter preventie van drugsgebruik ook gelden voor de preventie van ongewenst ouderschap. Kort gezegd kan de keuze om drugs te gebruiken altijd nog teruggedraaid worden, terwijl je een kind voor het leven hebt. Het afwegen van argumenten en het inschatten van de gevolgen kan hier daarom ook anders werken.

Niet het verhaal van een ervaringsdeskundige, maar juist een les met enkel informatie kan leiden tot ongewenste effecten.

Wat is bekend over het effect bij seksueel gedrag?

Peer educatie wordt naast bij de preventie van drugsgebruik ook vaak ingezet om veilig seksueel gedrag te bevorderen. Uit vijf meta-analyses van peer educatie programma's in het buitenland (Chandra-Mouli et al., 2015) blijkt dat peer educatie een bijdrage levert aan het delen van informatie. En de programma's komen ten goede van de peer-educators zelf, mede aangezien zij een opleiding en begeleiding krijgen. Maar de effecten zijn beperkt als het gaat om gezond gedrag stimuleren en het verbeteren van de gezondheidssituatie.

Ook uit een andere studie naar de effectiviteit van een door peers geleid HIV-preventie project op middelbare scholen in Rwanda (Michielsen et. al, 2012) blijkt dat het veranderen van seksueel risicogedrag lastig is. Er werd namelijk geen significant verschil gevonden bij de groep die peer educatie had ontvangen en de controlegroep als het gaat om bijvoorbeeld het niet gebruiken van een condoom tijdens het laatste seksuele contact. Na het ontvangen van de peer educatie werd wel aanzienlijk minder stigma gerapporteerd door de respondenten.

Daadwerkelijke gedragsverandering blijkt lastig te realiseren.

Wel zijn er andere positieve effecten zoals vermindering van stigma.

Wat kan het effect vergroten?

Vaak wordt bij interventies voor de preventie en behandeling van probleemgedrag gefocust op één soort gedrag, zoals bijvoorbeeld het gebruik van voorbehoedsmiddelen. Maar gedragingen hangen met elkaar samen en in voorlichting met gebruik van peer educatie zou dus meer stilgestaan moeten worden bij de overlap in voorspellers van gedrag. (Catalano, R. F. et. al in Chandra-Mouli et al., 2015). Zo blijken programma's effectief wanneer zij een empowermentbenadering gebruiken waarin de nadruk ligt op gender, rolpatronen in relaties en rechten (UNESCO, in: Chandra-Mouli et al., 2015).

Peer educatie zou nog effectiever kunnen zijn wanneer het geïntegreerd wordt als onderdeel van een bredere interventie, waarbij voorlichting ondersteunend werkt. En wanneer de rol van de peer educators is om sensitiviteit te vergroten en jongeren vooral door te verwijzen naar experts en diensten (Michielsen et. al, 2012).

Bij voorlichting is het tot slot belangrijk dat de boodschap goed wordt overgebracht en dat gebruik wordt gemaakt van persoonlijke herstelverhalen die anderen inspireren. (Erp, N. van, et al., 2012) Het verhaal moet niet uitdragen dat het ondanks de problemen goed komt en het niet uitmaakt als je dezelfde fouten zou maken als de ervaringsdeskundige heeft gedaan. Het mag juist ook ingaan op de negatieve gevolgen van eerder gemaakte keuzes. De ervaringsdeskundige moet hiervoor ondersteund worden in het overbrengen van de juiste boodschap.

Secundaire preventie: maatjescontact

Wanneer jonge ouders terugkijken op de periode van de zwangerschap, beseffen ze veel sturing in plaats van steun uit de omgeving te hebben ervaren. Ervaringsdeskundige Tanja: 'Iedereen bemoeide zich met mijn keuzes van de abortus. Het is lastig om er in deze periode achter te komen wat je zelf eigenlijk wilt.' Daarom vinden de ervaringsdeskundigen van het programma JOOZ dat jongeren in gesprek moeten kunnen met een ervaringsdeskundige wanneer zij horen dat ze onbedoeld zwanger zijn. Deze ervaringsdeskundige kan steun bieden door middel van een onafhankelijk keuzegesprek.

Wat is bekend over het effect?

Welke effecten zijn te verwachten van de inzet van een ervaringsdeskundig maatje? Uit een meta-analyse van de literatuur (van der Tier & Potting, 2015) blijkt dat maatjesprojecten kleine effecten bereiken die samen grote positieve gevolgen hebben. De belangrijkste effecten liggen op psychologisch en sociaal-communicatief vlak, zoals het vergroten van zelfverzekerdheid en zelfvertrouwen en het stimuleren van positieve relaties. Ook worden er effecten bereikt op het terrein van persoonlijke ontwikkeling en het verbreden van de horizon.

De onderzoekers concluderen dat op basis van de geanalyseerde literatuur is bewezen dat een maatjesproject gebruikt kan worden om de kwaliteit van leven van mensen in een kwetsbare positie te verbeteren. Het maatjescontact levert de hulpvrager 'stepping stones' en het zelfvertrouwen om zijn gedrag te veranderen, nieuwe vaardigheden aan te leren, het sociaal netwerk en de leefwereld te verruimen of het emotioneel welbevinden te verbeteren

Maatjesprojecten verbeteren de kwaliteit van leven van mensen in een kwetsbare situatie.

Wat kan het effect vergroten?

Uit het onderzoek 'Een maatje voor iedereen' (van der Tier & Potting, 2015) komen succesfactoren om zoveel en zo positief mogelijke effecten te bereiken binnen maatjesprojecten:

Werving en screening: Aandacht voor werving en screening van potentiële vrijwilligers en hulpvragers kan de kans op knelpunten in de ondersteuningsrelatie aanzienlijk verkleinen en legt een basis voor een succesvolle match.

Matching: Voor de effectiviteit van de ondersteuningsrelatie moet er 'chemie' tussen beide personen zijn. Het streven naar optimale raakvlakken (op basis van karaktereigenschappen, voorkeuren en interesses) kan hier een belangrijke bijdrage aan leveren.

Kwaliteitsbewaking: De voortgang en kwaliteit van het ondersteuningstraject moet op afstand gevolgd worden. Zorg dat de organisatie op de hoogte blijft van de wensen en doelen, de ondernomen activiteiten en wanneer er knelpunten ontstaan die de voortgang belemmeren.

Ondersteuningsstijl: Schep vanaf het begin van het ondersteuningstraject samen met hulpvrager en maatje in een open gesprek duidelijkheid over de rollen die zij gaan innemen. Wanneer de hulpvrager zelf de verwachtingen afstemt krijgt hij bovendien eigenaarschap over het ondersteuningstraject.

Integratie in het netwerk: Het effect van een maatjesproject kan worden vergroot wanneer er goed wordt afgestemd op en samengewerkt met andere professionals die te maken hebben met de hulpvrager. Het moet voor iedereen duidelijk zijn wie wanneer welke dienstverlening aanbiedt.

Ondersteuning aan de vrijwilliger: Om kwaliteit te waarborgen moet de vrijwilliger in de uitvoering van zijn taak worden ondersteund door bijvoorbeeld trainingen en themabijeenkomsten. En ervaringen kunnen delen plus steun en feedback ontvangen in bijvoorbeeld supervisie of intervisie.

Tertiaire preventie: Een ervaringsdeskundige begeleider

Er komt veel af op jonge ouders en niet voor niets krijgen ze dan ook vaak begeleiding of ondersteuning van hulpverleners. De jongeren binnen het programma JOOZ geven aan dat het goed zou zijn wanneer deze hulpverlening aangevuld wordt met de begeleiding van ervaringsdeskundigen. Bijvoorbeeld wanneer ouders een ondertoezichtstelling krijgen, dat zij in gesprek kunnen gaan met jonge ouders die een OTS zelf hebben gehad. Zij kunnen hen informatie geven over hun rechten en plichten, manieren waarop je kunt samenwerken met voogden, steunen in gesprekken, enzovoorts.

Wat is bekend over het effect?

Er zijn aanwijzingen dat het wat beter gaat met cliënten die naast de hulp van reguliere hulpverlener ook hulp krijgen van een ervaringsdeskundige (Van Slooten, 2009). Zij herstellen bijvoorbeeld eerder dankzij de kennis van de ervaringsdeskundige over zijn of haar eigen herstel. En zij hebben meer hoop dat deelnemen aan de samenleving goed mogelijk kan zijn. Ervaringsdeskundigen kunnen zich richten op meer dan alleen de problemen en zij voelen deze behoeften goed aan. Zo praten cliënten met hen bijvoorbeeld makkelijker over thema's als zingeving. Een longitudinaal onderzoek naar de inzet van ervaringsdeskundigen in twintig ACT-teams vindt een positieve relatie tussen de aanwezigheid van een ervaringsdeskundige en de verbetering in functioneren volgens de HoNOS (Health Of the Nation Outcome Scale) en het aantal vervulde zorgbehoeften. (Van Vught e.a. 2012)

De inzet van ervaringsdeskundigen heeft ook een positieve invloed op o.a. het imago van de hulpverlening (Van Slooten, 2009). Ervaringsdeskundigen betrekken cliënten meer bij hun zorg en weten een sfeer van gelijkheid te creëren. Deze cliënten zijn mede hierdoor meer tevreden over de hulpverlening en hebben meer het gevoel dat ze geaccepteerd, gehoord en begrepen worden door hun hulpverleners. De toevoeging van ervaringsdeskundigen aan een hulpverlenersteam laat in een ander onderzoek (Wright-Berryman e.a., 2011) een lichte verbetering zien op de behandeltrouw en therapeutische relatie.

En tot slot is niet onbelangrijk dat het werken met eigen ervaringen ook positief voor de ervaringsdeskundigen zelf. Het geeft zin aan die ervaringen, biedt perspectief en geeft zelfvertrouwen. (Van Erp et al., 2008)

Ervaringsdeskundigen kunnen zich richten op meer dan alleen de problemen en zij voelen deze behoefte goed aan.

Wat kan het effect vergroten?

Uit onderzoek naar de inzet van ervaringsdeskundigheid in 18 GGZ-instellingen (Erp, N. van, et al., 2012) komen verschillende randvoorwaarden naar voren die bij kunnen dragen aan het effect van ervaringsdeskundigheid.

Allereerst is er binnen de organisatie draagvlak nodig voor ervaringsdeskundigheid. Het initiatief moet niet hangen aan enkele voortrekkers die het opdrachten maar de cultuuromslag werkt pas wanneer het van onderaf komt. Voordat ervaringsdeskundigen worden ingezet moeten medewerkers worden voorbereid en voorgelicht. En actieve betrokkenheid van ervaringsdeskundigheid bij de ontwikkeling van het project is van belang. Voor een goede inzet van ervaringsdeskundigen is het nodig om rollen, doelen en verwachtingen van zowel de ervaringsdeskundigen als de medewerkers op elkaar af te stemmen. En tijdens het project moeten de ervaringsdeskundigen goed ondersteund worden door middel van scholing, coaching en onderlinge intervisie.

CONCLUSIES

'Het is nu nog te vroeg om harde uitspraken te doen' was de voorspelling van een expert die benaderd is voor deze inventarisatie. Ik heb deze opmerking optimistisch naast me neergelegd in de hoop dat er toch echt meer onderzoeken beschikbaar zouden zijn dan waar zij van op de hoogte was. Maar helaas moet ik haar toch enigszins gelijk geven. De inzet van ervaringsdeskundigheid bevindt zich nog in een pioniersfase. En voor het beschrijven van de oogst van de inzet van ervaringsdeskundigen is het nog te vroeg. (Karbouniaris en Brettschneider, 2008).

Het effect van ervaringsdeskundigen in de preventie

Op basis van deze inventarisatie kan gezegd worden dat voorlichting niet als enige wondermiddel gezien zou moeten worden, aangezien het niet tot daadwerkelijke gedragsverandering op de lange termijn lijkt te leiden. Maar het kan wel de keuze voor mogelijk negatief gedrag op kort termijn uitstellen, leidt het tot andere positieve effecten zoals attitudeverandering, en het kan het effect van andere interventies ondersteunen. De inzet van een ervaringsdeskundige tijdens een voorlichtingsles vergroot het effect hiervan. Er zijn daarnaast duidelijke aanwijzingen dat de inzet van ervaringsdeskundigen als maatje en begeleider effectief genoemd kan worden. Het heeft positieve effecten op psychologische, sociaal-communicatieve en persoonlijke ontwikkeling. Iemand die ondersteuning krijgt van een ervaringsdeskundige voelt zich meer geaccepteerd, gehoord en begrepen.

Do's and don'ts om de inzet te verbeteren

De eerste ervaringen met de inzet van ervaringsdeskundigen lijken positief te zijn, maar er is nog veel nodig om de inzet volledig tot zijn recht te laten komen. In verschillende onderzoeken (Karbouniaris & Brettschneider, 2008, Erp, N. van, et al., 2012) worden randvoorwaarden genoemd die van belang zijn bij de inzet van ervaringsdeskundigen. Hieronder staan de tips op een rij die bij zouden kunnen dragen aan een effectieve implementatie van ervaringsdeskundigheid bij de preventie van ongewenst zwangerschap en begeleiding van jonge ouders.

- Zoek naar inspirerende ervaringsdeskundigen, zowel uit de organisatie zelf als van buiten.
- Begin pas als de randvoorwaarden geregeld zijn en rollen en doelen uitgewerkt.
- Betrek ervaringsdeskundigen vanaf het begin actief bij het project.
- Zet ervaringsdeskundigen pas in wanneer zij goed voorbereid zijn.
- Voorkom overvraging van ervaringsdeskundigen door verwachtingen uit te spreken.
- Zorg niet voor enkele voortrekkers maar voor breed draagvlak in de organisatie.
- Bereid medewerkers van de organisatie voor door middel van scholing en voorlichting.
- Organiseer scholing, coaching en intervisie van ervaringsdeskundigen onderling.
- Zet ervaringsdeskundigen tegelijk in, zodat zij elkaar kunnen steunen en van elkaar leren.
- Kijk zorgvuldig naar de match tussen ervaringsdeskundige en met wie hij gaat werken.
- Benadruk gelijkwaardigheid door medewerkers over hun eigen situatie te laten vertellen.
- Zorg dat organisaties voldoende handvatten krijgen voor de inzet van ervaringsdeskundigen.
- Investeer in de relaties tussen betrokkenen bij het project. En vier successen samen.

Vervolgonderzoek

Meer onderzoek naar de inzet van ervaringsdeskundigheid is noodzakelijk om het effect ervan te onderbouwen. Voor deze inventarisatie is gezocht naar literatuur in Nederland en onderzoeken uit het buitenland die voor de Nederlandse context van belang kunnen zijn, zijn enkel gebruikt wanneer zij door de experts zijn aangereikt. Een uitvoerig internationaal literatuuronderzoek levert mogelijk meer resultaat op.

LITERATUUR

Bergen, A.M. van, Poll, A., Werf, M. van der & Willemsen, E. (2015) Ervaringsdeskundigheid in de wijk. Hoe organiseer je het? Utrecht: Movisie

Boertien B, van Bakel, M. (2012) Handreiking voor de inzet van ervaringsdeskundigheid vanuit de geestelijke gezondheidszorg. Utrecht: Trimbos-Instituut

Brettschneider E & Karbouniaris S. (2008). Inzet en waarde van ervaringsdeskundigheid in de hulpverlening. Onderzoeksrapport. Utrecht: Kenniscentrum Sociale Innovatie

Chandra-Mouli, V., Lane, C., Wong, S. (2015). What Does Not Work in Adolescent Sexual and Reproductive Health: A Review of Evidence on Interventions Commonly Accepted as Best Practices. *Global Health: Science and Practice* 2015 Aug 31;3(3):333-40

Erp, N. van, Rijkaard, A.M Boertien, D., Bakel, M. van & Rooijen, S. (2012). Vernieuwen- de inzet van ervaringsdeskundigheid LIVE, Evaluatieonderzoek in 18 GGZ-instellingen. Utrecht: Trimbos-instituut – Kenniscentrum Phrenos

Erp, N. van, Rijkaard, A., Boertien, D., Bakel, M. van, Rooijen, S. van (2012) Vernieuwende inzet van ervaringsdeskundigheid LIVE: Evaluatieonderzoek in 18 ggz-instellingen. Utrecht: Trimbos-Instituut

Erp, N., van, Hendriksen-Favier, A. Hoeve, M. & Boer, M. (2008). Werken met begeleiders in de GGZ met ervaringsdeskundigheid. Een onderzoek naar voordelen, valkuilen en belangrijke condities voor de inzet en scholing van BGE-ers. Utrecht: Trimbos Instituut.

Felten, H., Emmen, M., Keuzenkamp, S. (2015). Do The Right Thing: de plausibiliteit van interventies. Utrecht: Movisie

GGZ Nederland (2010). Agenda 'Inzet van ervaringsdeskundigheid'. Amersfoort: GGZ Nederland

GGZ Nederland, HEE, Kenniscentrum Phrenos (2013). Beroepscompetentieprofiel Ervaringsdeskundigheid. Utrecht: Trimbos-Instituut

Groot, R. de, Hoogenboezem, G, Huzen, Js., Lier, L. van, Staalduinen, I. van (2015). Voorlichting, hulp en opvang aan tienermoeders in beeld. Gouda: JSO

Haaster H. van, D. Hidajattoellah, Karbouniaris, S., J.P. Wilken (2013) Kaderdocument Ervaringsdeskundigheid.

Janssen, T., Lier, L. van (2014). Een startdocument over ervaringsdeskundigheid in de jeugdhulp. Gouda: JSO

Karbouniaris, S., Brettschneider, E. (2009) Ervaringsdeskundigheid in het onderwijs. Utrecht: Kenniscentrum sociale innovatie

Lier, L. van, (2014). Stappenplan inzet ervaringsdeskundigen in de jeugdhulp. Gouda: JSO

Michielsens K, Beauclair R, Delva W, Roelens K, Van Rossem R, Temmerman M. (2012) Effectiveness of a peer-led HIV prevention intervention in secondary schools in Rwanda: results from a nonrandomized controlled trial. *BMC Public Health*. 2012;12(1):729. CrossRef. Medline

Rutten, T., Putten, T van den, Bruijn, G de, Graad, A. de (2016). De effectiviteit van voorlichtingslessen en de inzet van ervaringsdeskundigen. Amsterdam: Stichting Voorkom

Slooten, D van (2009). Ervaringsdeskundigheid in (F)ACT: de winst en de weerstand. In: Mulder, N, Kroon, H. *Assertive Community Treatment, Bemoeizorg voor patiënten met complexe problemen*. Amsterdam: Boom. p 223-241.

Tier, M. van der, Potting, M. (2015) Een maatje voor iedereen? Een wetenschappelijke basis onder de methode maatjesproject. Utrecht: Movisie

Vught, M., Kroon, H., Delespaul, P. & Mulder, C. (2012). Consumer-Providers in Assertive Community Treatment Programs: Associations With Client Outcomes. *Psychiatric Services*, 63 (5), 477-81.

Weerman, A. (2016). Ervaringsdeskundigheid in de Jeugdzorg? Input voor de Invitational Ervaringsdeskundigheid. Utrecht: Hogeschool Windesheim.

Wright-Berryman, J., McGuire, A. & Salyers, M. (2011) A review of consumer-provided services on assertive community treatment and intensive case management teams: implications for future research and practice. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 17, pp. 37-44.